
ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОНАННЯ СТУДЕНТАМИ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Ремзі Ірина Владленівна

кандидат педагогічних наук, доцент;

Гомозова Тетяна Вікторівна

кандидат педагогічних наук;

Самокова Ганна Юріївна

викладач Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Ключові слова: виконавська підготовка, твори українських композиторів, студенти.

Keywords: executive training, works by Ukrainian composers, students.

У сучасних умовах модернізації мистецької освіти України провідним напрямом удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визнано впровадження концепції національної музичної освіти, що базується на українській національній культурі і передбачає розвиток інтересу й любові до української музики та широкий загальнокультурний розвиток особистості.

Відповідно до завдань відродження національної культури, поглибленню національного елементу у чинних навчальних програмах суттєво змінився зміст діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва. У Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» викладена сукупність концептуальних ідей і положень щодо формування нової освітньої парадигми, у центрі якої – духовність, культура і творча сутність людської діяльності [5].

У Концепції національної освіти за-

значено, що основним принципом кадрового забезпечення освіти є професіоналізм у поєднанні з морально-етичними якостями особистості викладача [8].

Українська музика, яка в єдності з композиторською творчістю та освітньою практикою впливає на особистість, сприяє розвитку виконавської підготовки, що слугуватиме орієнтиром удосконалення фахової освіти майбутніх учителів музичного мистецтва. Твори композиторів, які створили обробки народних пісень для фортепіано та вокального співу, успішно вивчають студенти закладів вищої освіти, учні молодших та старших класів закладів загальної середньої освіти та вихованці закладів дошкільної освіти. У структурі та змісті навчальних програм ураховані надбання вітчизняної та світової культурної спадщини, мистецькі традиції Слобожанщини.

Специфіка фахової підготовки студентів дозволяє розглядати вокально-

інструментальну діяльність як важливу складову професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Аналіз та систематизація наукових досліджень, а саме мистецтвознавчих (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, А. Сохор та ін.), музично-педагогічних (Ю. Алієв, Л. Арчажникова, О. Апраксина, О. Грисюк, Г. Падалка, Г. Пономарьова, А. Растрігіна, Р. Тельчарова, О. Щолокова та ін.), музично-виконавських (Г. Гільбурд, Н. Згурська) концепцій культури, безпосередньо чи опосередковано присвячених цьому питанню, виявив проблеми розвитку виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інструментальної та вокальної підготовки, що передбачає формування складних за своєю структурою професійних якостей, що удосконалюються у процесі навчання.

Мета роботи – надати теоретичні знання щодо виконання вокальних та фортепіанних творів українських композиторів, сприяти удосконаленню виконавської підготовки студентів.

Стаття охоплює матеріал, передбачений навчальними програмами закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти. Нами надається загальна характеристика творчості українських композиторів, розглянуті особливості музичного сприймання творів під час фахової підготовки та використання професійно-педагогічного матеріалу студентами у практичній діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Наша робота сприятиме удоскона-

ленню виконавської підготовки на заняттях із дисциплін «Спеціальний музичний інструмент (фортепіано)» і «Вокальний клас». Завдяки вивченню творів українських композиторів, студенти залучаються до самобутньої національної культури, усвідомлюють пізнавальну, виховну, розвивальну, культуротворчу функцію української музичної спадщини.

Використання національного фольклору та духовних традицій українського народу є одним із шляхів духовного відродження України. Літературно-музичний фольклор допомагає поглиблювати знання сформованих упродовж віків уявлень про сутність людини, її духовність, уміння бачити красу та гармонію з довкіллям.

Фольклор варто вивчати не як купність його складових, а як саме життя нашого народу від найдавніших часів до сьогодення, як цілісний духовний, матеріальний та практичний світ людини. Взаємозв'язок фольклору з навколишнім життям сприяє залученню до цінностей української культури, виховує морально-естетичні якості характеру та патріотичні почуття, розширює світогляд та інтелект молоді в цілому.

Передові українські діячі культури, які надзвичайно любили свій край та співчували знедоленому народу, своєю творчістю виховували патріотичні почуття, закликали до боротьби за краще майбутнє. Т. Шевченко, Г. Сковорода, М. Лисенко, М. Леонтович зробили дуже багато для розвитку українського мистецтва. Вони вивчали побут про-

стого народу, знали та любили український фольклор, використовували кращі принципи народної педагогіки у своїй творчості [2].

Значний внесок у розвиток національної культури, зокрема, українського вокального та фортепіанного мистецтва, зробили композитори, І. Беркович, Я. Степовий, Я. Стеценко, Л. Ревуцький, В. Косенко, Ю. Щуровський, які створили обробки українських пісень, що успішно вивчають на заняттях студенти закладів вищої освіти, учні молодших та старших класів закладів загальної середньої освіти та вихованці закладів дошкільної освіти.

Твори майстрів проникли інтонаціями народної пісні, ритмічним колоритом танцювальної музики та глибиною протяжних балад кобзарів. Глибоко національна мова фортепіанних творів приваблює своєю новизною ладо-функціональних музичних засобів, що значно загострюють образний зміст окремих інтонацій, часто емоційне напруження досягається яскравим протиставленням гармонічної та поліфонічної канви. Вивчення української професійної музики через призму її фольклорних джерел посідає особливе місце у виконавській підготовці студентів.

Музична освіта є інструментом у процесі розвитку виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Студенти є благодатним базисом для засвоєння духовних надбань суспільства. Розвиток музичного мислення та застосування системи професійних знань формують світо-

глядні принципи особистості й визначають культурний рівень, що має стати професійною рисою майбутніх фахівців.

Вимоги до майбутнього вчителя музичного мистецтва зумовлені соціальним замовленням суспільства на виховання гармонійно розвиненої, аксіологічно зорієнтованої, духовно багатої особистості. Для учителя музичного мистецтва важливо зародити любов у серцях своїх вихованців; викликати інтерес до українського музичного фольклору; зацікавити їх українською піснею.

У період радикальних змін в українському суспільстві завданням мистецької освіти має бути розвиток виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах національних музичних традицій та українського фортепіанного репертуару. Використання творів сучасних українських композиторів на індивідуальних заняттях із дисципліни «Спеціальний музичний інструмент (фортепіано)», у концертно-освітній і конкурсній діяльності та проходженні педагогічних практик із метою ствердження національних виховних ідеалів.

Найбільш оптимальним можна вважати індивідуальне музичне навчання, що має всі умови для формування виконавської культури студентів, розширення їх емоційної сфери, виховання індивідуальності, розвитку художніх смаків та критичного мислення.

Орієнтації майбутніх фахівців на

цінності національної музичної культури формуються з урахуванням наступних соціально-педагогічних умов: зорієнтованість студентів на загальнозначущі ракурси української та світової культури; творче ставлення до використання сучасних парадигмальних підходів до музичного виховання й художньої освіти; активізація розвитку, розширення та збагачення аксіологічних орієнтирів на основі включення їх у творчу соціокультурну діяльність [1].

Виконавська підготовка неможлива без формування у студентів національної свідомості та культури. Тому педагогічна теорія та практика повинна мати яскраво виражений національний характер. Звернення до української фортепіанної спадщини дозволяє усвідомити національну приналежність і глибоке культурне коріння [7].

В українській національній музиці впродовж XIX – початку XX століття активно популяризувались різноманітні фортепіанні твори на пісенно-танцювальній основі, що свідчить про постійний інтерес українських композиторів щодо розмежування модернових і фольклорно-жанрових напрямів. Авторське переосмислення традиційних методів роботи з фольклорним матеріалом, звернення до національних традицій та їх синтез із новочасною технікою притаманне численним фортепіанним творам композиторів другої половини XX століття – В. Барвінського, В. Кирейка, В. Косенка, С. Людкевича, Б. Лятошинського,

Н. Нижанківського, Л. Ревуцького та інших

Українські композитори створюють гуманістичні образи у фортепіанних творах кінця XX – початку XXI століття. Музичні твори В. Бібіка, В. Годзяцького, Л. Грабовського, Л. Дичко, Г. Саська, В. Сильвестрова, М. Сільванського, М. Скорика, Є. Станковича, А. Штогаренка та інших ґрунтуються на інтонаціях народної музики, що є засобом втілення національного духу, психологічної сутності та неповторної індивідуальності народного характеру. Іноді композитори відступали від створених у попередню епоху стереотипів і надавали переваги не фольклорно-пісенній, а театральнo-сюжетній, символічній образності.

У фортепіанній спадщині сучасних композиторів провідними були теми історії українського народу (цикл п'єс Г. Саська «Відгомін століть»), його побуту, звичаїв і обрядів (цикл «Київський триптих» Л. Дичко, «Українська сюїта» М. Кармінського). П'єси В. Сильвестрова «Казка», М. Тица «Народна казка» тісно пов'язані з народно-пісенними витоками у сучасній фортепіанній музиці.

Один із найпоетичніших розділів української фортепіанної музики – п'єси, що передають колорит рідної природи і допомагають відчутти красу навколишнього світу. Прикладом є п'єси А. Кос-Анатольського з «Сюїти для фортепіано», що мають назви – «Сині гори», «Полонина», «Місячне плесо», «Весняний шум», п'єса «Гомін Верховини»; М. Скорик «Спів у горах»,

«Пісня бойка» з сюїти «В Карпатах», «У лісі»; В. Сильвестров «Дзвіночки», «Озеро», «Ранковий птах» із циклу «Дитяча музика №1». Інтерпретації літературних творів сприяють розвитку у студентів художніх уявлень, збагачують емоційне сприйняття образів і персонажів відомих сюжетів. Найчастіше вони втілюються в жанрі казкової сюїти «Снігова королева» Ж. Колодуб, «Казки та історії» Ю. Шамо, мюзикл «Робін Гуд» М. Кармінського. Особливо популярні п'єси танцювального характеру. Це «Танцювальна» А. Штогаренка, «Гопак і Козак» Ю. Шуровського, «Аркан» Л. Колодуба, «Український танець» М. Жербіна, «Сучасний танець» В. Сильвестрова.

Деякі композитори зверталися до жанру вальсу. Саме тридольність у поєднанні з вальсовою плавністю, піднесеністю надають музиці неповторної чарівності. Наприклад, «Вальс» із «Партити № 5» М. Скорика, «Вальс квітів» і «Божевільний вальс» М. Кармінського. Цікавим різновидом п'єс є музичні портрети, які виявляють різні сторони людського характеру. Виконуючи музичні твори, студенти мають передати в музичних образах свої враження й спостереження, щоб розвивати своє асоціативне мислення. Наприклад, у творах композитора В. Сильвестрова «Вдячність», «Подив» із циклу «Дитяча музика №2», «Упертий», «Клоуни», «Близнюки» [4].

В українській музиці яскраво представлені всі жанри, передбачені сучасними програмами підготовки вчителя музичного мистецтва. Вивчення й

осмислення українського музичного репертуару розкриває широкі можливості не лише для виконавського, але й духовного становлення майбутнього вчителя-патріота. Цьому сприяє включення у зміст виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва фортепіанних творів представників української національної школи.

Композиторами різних епох, творчих напрямів створено чимало творів, що об'єднані в альбоми і складаються з низки невеликих, різнохарактерних, яскраво-образних п'єс. Більшість із них є програмними. У назвах таких п'єс відображений конкретний музичний образ, настрій, сюжет, який розкривається в музиці певної п'єси.

Фортепіанний альбом М. Сильванського спрямований на розвиток прийомів звуковидобування та технічних навичок майбутніх фахівців на індивідуальних заняттях з фортепіано. У процесі роботи над циклом треба працювати над розкриттям художнього образу музичного твору. У п'єсах «Вертуха», «Неспокій», «Весна прийшла» треба працювати над дрібною технікою. Робота над навичками кантиленної, мелодійної гри в поєднанні з ліричним, споглядальним настроєм може відбуватися на матеріалі п'єс «Колискова», «Вечір», «У полі». Не оминув композитор у циклі й танцювальну музику – це «Полька», «Комарики», «Козачок» [10].

Пов'язана з музикою для дітей яскрава сторінка творчої діяльності Ю. Рожавської. «П'єси для фортепіа-

но» композитора відзначаються єдністю образного змісту, цілісністю форми й невимушеністю викладу. Легкому засвоєнню сприяють чітко окреслена жанровість з опорою на танок, пісню, багатий мелодизм із активною, пружною ритмікою, зручна фортепіанна фактура. Рухливість і моторність панують у «Токатині», на танцювальних, грайливих інтонаціях менуету побудована «Гумореска», музичний живопис характеризує п'єсу «У лісі». Фантастичні образи втілені у п'єсі «Казка», у ніжній, лагідній «Колісковій». Художня яскравість альбому дозволяє говорити про свідоме наслідування і продовження Ю. Рожавською традицій української музики для молоді, зразки якої представлені у збірці «24 дитячих п'єси» В. Косенка [3].

У роботі зі студентами можливе використання циклів п'єс українських композиторів: альбоми Л. Грабовського «Строкати аркуші», Л. Колодуба «Альбом для дітей», В. Бібіка «Музика для дітей», Ж. Колодуб «Прелюдії-картинки» та «Снігова королева» [12].

Цікавою є збірка Ж. Колодуб «П'єси для дзвіночків з фортепіано», де соло дзвіночків можуть виконувати студенти безпосередньо на практичних заняттях. Важко переоцінити значення цієї збірки для розвитку музичного слуху, почуття ритму, навичок інтерпретації, творчої самореалізації. Студент-практикант має надати школярам можливість не тільки слухати твір, а й створювати певні образи у процесі спільного музикування. На жаль, сьогодні такі форми музикування засто-

совуються на уроках не так часто, хоча студенти з великою зацікавленістю беруть участь у виконанні. Це значно поглиблює й активізує процеси сприймання музичних творів.

Художні образи природи дуже яскраво відтворені сучасними українськими композиторами. Наприклад, у збірці Ж. Колодуб «Весняні враження» є «Веснянки», п'єси зображального характеру – «Весняний дощ», «Сутінки»; дуже витончені в імпресіоністичній манері твори циклів В. Сільвестрова «Вечірня музика» і «Ранкова музика». З ними перегукуються «Ранкові дзвони», «Звуки в полях» В. Бібіка, «Ранок у горах», «Весняний дощ» І. Шамо, «Гуцульські акварелі», Ф. Богданова «Коліскова (нотний додаток №12)», О. Жук «Музичні малюнки» (нотний додаток № 13), М. Тиць «Український танець» (нотний додаток № 14) [6].

Одна із частин фольклорної сюїти Ж. Колодуб «В Карпатах» змальовує велич і красу карпатських гір. Написана вона сучасною мовою з повним застосуванням діапазону інструменту. При ознайомленні з цим матеріалом необхідно, щоб студенти на практичних заняттях із фортепіано відчували інтонації української народної музики, яскравий мелодизм, ладові зміни, тембральне різнобарв'я, звукове зображення.

У процесі ознайомлення з кожною збіркою перед студентами відкриваються нові горизонти музичного пізнання. У творах В. Сільвестрова із циклів «Дитяча музика» вони мають відчувати безпосередність, витонченість

музичного висвітлення, емоційні ознаки характеру звучання, визначити, які образи чи почуття передає композитор, що саме в музиці відтворюють звукообразальні та звуковиразальні засоби виразності [9].

Отже, яскраві твори українських композиторів, об'єднані в альбоми для дітей, складають різнохарактерні п'єси з чітко окресленою жанровістю, національним колоритом, широкою інтонаційною палітрою, багатим мелодизмом, цікавими звукообразальними ефектами. Майже всі вони програмні, доступні для сприйняття. У роботі над альбомами можливе об'єднання п'єс за тематикою та жанровими ознаками: образи природи, настрої, танцювальні, ліричні, гумористичні.

Цей матеріал може стати основою педагогічного репертуару для студентів мистецьких факультетів закладів вищої освіти, майбутніх учителів музичного мистецтва. П'єси для дітей та юнацтва Р. Верещагіна, В. Клима, О. Некрасова, В. Підвали та інших, дитячі фортепіанні альбоми Л. Колодуба, В. Бібіка, В. Кирейка, М. Заморкко, В. Губи, О. Костіна, М. Кармінського складають безцінну спадщину української фортепіанної музики.

Отже, використання творів українських композиторів у виконавській підготовці студентів буде сприяти розвитку їх музичної культури, як частини духовної особистості. Через засвоєння справжніх музичних цінностей можна досягти цілеспрямованого формування суспільно значущих властивостей, насамперед, соціального і со-

ціокультурного самовизначення. Посилення культурної домінанти в освіті сприятиме розвитку мислення студентів, їхньої професійної впевненості, підвищення загального духовного рівня суспільства, що надають змогу нашій країні посісти належне місце серед європейських держав.

З вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

1. Процес фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва складний та багатоплановий. Він залежить від спрямованості особистості, можливості реалізації в музично-просвітницькій діяльності. Завдяки виконавській підготовці майбутні вчителі музичного мистецтва допомагають популяризувати українську музику в закладах загальної середньої освіти та закладах дошкільної освіти.

2. Введення до шкільного репертуару творів українських композиторів сприяє збереженню культурно-історичних здобутків нації, тому надзвичайно важливо, щоб учитель мав високий рівень музичної культури, розвинені орієнтири музично-естетичних знань, які є найважливішим чинником розвитку особистості, засобом удосконалення мистецької освіти.

3. Значну роль у процесі виконавської підготовки відіграє спілкування студента з викладачем на засадах розуміння, шанобливого ставлення один до одного. Такий діалог є психолого-педагогічною запорукою формування справжньої української музичної культури, що становить собою сукупність здібностей, продемонстрована-

них під час занять із фаху.

4. Сприйняття української музики має естетичний вплив на особистість, педагогічне забезпечення ґрунтується на актуалізації емоційного співпереживання художніх образів, близьких за інтонаційно-образною природою національному світосприйманню студента. Потенціал української музичної спадщини полягає у високій духовності та гуманістичній спрямованості художніх образів, у використанні широкої палітри національно-стильового та жанрового формотворення з опорою професійної музики на фольклор. Близькість інтонаційно-ладових барв національно-естетичному сприйманню майбутніх фахівців, мелодична орієнтація виражальних засобів притаманна кращим зразкам вітчизняної музики, становлять музично-ментальне підґрунтя розвитку культури майбутніх громадян України.

Література

1. Белікова В. В. Музика для дітей у творчості українських композиторів / В. В. Белікова. – Кіровоград: КІРОЛ «Україна», 2009. – 20 с.
2. Богдановська Т. Фортепіанні твори українських композиторів для молоді. / Т. Богдановська. – Тернопіль: Астон, 2000. – 100 с.
3. Василенко-Несина Н. А. Формування музично-творчих здібностей майбутнього вчителя музики / Н. А. Василенко-Несина // Теорія і методика мистецької освіти. – Київ: НПУ, 2004. – Вип. 2. – 96 с.
4. Гусейнова Л. В. Формування готовності майбутніх вчителів музики до інструментально-виконавської діяльності: дис. канд. пед. наук. / Л. В. Гусейнова. – Київ, 2005. – 241 с.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – Київ: Райдуга, 2005. – 65 с.
6. Гумінська О. Уроки музики в загальноосвітній школі: посібник / О. Гумінська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
7. Згурська Н. М. Методика формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя. Теорія і методика мистецької освіти / Н. М. Згурська. – Київ: НПУ, 2007. – Вип. 2. – 134 с.
8. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 2015. – № 6.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка – Київ: Освіта України, 2008. – 274 с.
10. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоева. – Київ: Міленіум, 2006. – 344 с.
11. Черкашина М. Р. Музика і театр на перехресті епох: зб. статей / М. Р. Черкашина. – Київ: Наука, 2002. – 208 с.
12. Шрамко О. До проблеми музично-естетичного виховання ліцеїстів / О. Шрамко. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип. 2. – 24 с.